

12. Bibik, N. M. (Ed.). (2017). *Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia* [New Ukrainian School: a guide for teachers]. Kyiv: TOV Vydavnychiy dim «Pleiady».
13. Ponomarova, K. I. (2020). *Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv u protsesi navchannia ukrainskoi movy: metod. posib.* [Formation of communicative competence of junior schoolchildren in the process of learning the Ukrainian language: methodical manual]. Kyiv: KONVI PRINT.
14. Pro vnesennia zmin do Derzhavnoho standartu pochatkovoï osvity [On amendments to the State Standard of Primary Education]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24.07.2019 №688. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
15. Pro osvitu [On Education]. Zakon Ukrainy vid 5 veresnia 2017 r. № 2145-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
16. Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» na period do 2029 roku [On approval of the Concept of realization of the state policy in the field of reforming general secondary education «New Ukrainian School» for the period up to 2029]. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 hrudnia 2016 r. №988–r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>
17. Khoma, O. (2016). Dydaktychna hra yak odyin iz zasobiv piznavalnoi diialnosti uchniv na urokakh ukrainskoi movy v pochatkovii shkoli [Didactic game as one of the means of cognitive activity of students in Ukrainian language lessons in primary school]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, (7), 99–111.
18. Shevelova, V. V. (2016). Metodyka orhanizatsii i hrovoi diialnosti v pochatkovii shkoli [Methods of organizing game activities in primary school]. *Pochatkove navchannia ta vykhovannia*, (4), 6–9.

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 25.11.2025 р.
Прийнято редакцією 25.12.2025 р.
Опубліковано 30.12.2025 р.

УДК 373.3.015.3:159.95

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-3-59-226-232

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УВАГИ В ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Вишняк Ольга Олександрівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології початкової освіти

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: olhavyshnyk@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4030-4482

Стаття присвячена аналізу психологічних особливостей розвитку уваги в здобувачів початкової освіти, визначаючи її ключову роль у навчальній діяльності та загальному психічному розвитку дитини. Розглянуто основні властивості уваги, які активно формуються в цей період: обсяг, стійкість, розподіл, переключення та концентрація. Наголошено на значенні переходу від переважно мимовільної до довільної уваги як фундаментального аспекту когнітивного дозрівання, що забезпечує здатність дитини до цілеспрямованої та саморегульованої пізнавальної діяльності. Обґрунтовано, формування уваги є результатом складної взаємодії різноманітних факторів: нейрофізіологічних (розвиток лобних часток кори головного мозку, що відповідають за виконавчі функції), психологічних (зміна провідної діяльності з ігрової на навчальну, формування внутрішнього плану дій, розвиток саморегуляції) та соціальних (вплив освітнього середовища, роль учителя та взаємодія з однолітками). Підкреслено важливість цілеспрямованої педагогічної підтримки та застосування диференційованого підходу з урахуванням індивідуальних особливостей дітей для ефективної оптимізації процесу розвитку уваги. Також акцентовано увагу на необхідності подальших досліджень у цій галузі, зокрема щодо впливу сучасних технологій на розвиток уваги та розробки адаптованих методик.

Ключові слова: увага, молодший шкільний вік, довільна увага, мимовільна увага, обсяг уваги, стійкість уваги, розподіл уваги, переключення уваги, концентрація уваги, пізнавальний розвиток, виконавчі функції, нейрофізіологічні основи, саморегуляція, освітнє середовище.

Постановка проблеми. Розвиток уваги є одним із фундаментальних аспектів психічного розвитку дитини, що має вирішальне значення для успішного навчання та адаптації до шкільного середовища. У здобувачів початкової освіти увага перебуває на етапі активного формування, переходячи від переважно мимовільного до довільного рівня. Цей перехід є ключовим, оскільки саме довільна увага дозволяє дитині свідомо спрямовувати свої пізнавальні зусилля на засвоєння нового матеріалу, виконання навчальних завдань та організацію власної діяльності. Недостатній рівень розвитку уваги може призвести до значних труднощів у засвоєнні навчального матеріалу, оскільки дитина не зможе ефективно сприймати інформацію, утримувати її в пам'яті та обробляти. Крім того, це впливає на здатність до самоорганізації, що є важливою передумовою для успішної участі у шкільному житті.

У сучасному освітньому процесі, який характеризується інтенсивним зростанням обсягу інформації, що надходить до учнів, та вимогами до їхньої саморегуляції, роль уваги стає ще більш критичною. Діти

стикаються з потоком даних, які необхідно фільтрувати, аналізувати та запам'ятовувати, а без належно розвиненої уваги цей процес стає вкрай складним. Відволікання, низька концентрація, нездатність до тривалого зосередження – це лише деякі з проблем, які можуть виникнути в здобувачів початкової освіти з неформованою увагою, що безпосередньо впливає на їхню успішність та емоційний стан.

Розуміння цих особливостей дозволяє розробляти ефективні педагогічні стратегії, спрямовані на оптимізацію навчальної діяльності та всебічний розвиток особистості дитини, адже належно розвинена увага є основою для формування інших пізнавальних процесів – пам'яті, мислення, сприйняття. Таким чином, дослідження психологічних особливостей розвитку уваги в молодших школярів набуває особливої актуальності для створення оптимальних умов їхнього навчання та розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку уваги в молодшому шкільному віці активно досліджується у вітчизняній і зарубіжній психологічній та педагогічній науках. Дослідження показують, що увага не є статичною функцією, а динамічно розвивається протягом дитинства, особливо інтенсивно в період початкової школи.

Проблему уваги досліджували як українські, так і зарубіжні науковці. Серед них Г. Костюк, Н. Менчинська, К. Ушинський, А. Валлон, К. Коффка, Ж. Піаже, Т. Рібо, Е. Тітченер, С. Петерсен, М. Познер та інші. Значний внесок у вивчення розвитку уваги молодших школярів у навчальній діяльності зробили Л. Божович, О. Леонтьєв, М. Добринін, І. Страхов та інші.

Окрему увагу питанням розвитку уваги приділяли українські дослідники С. Божук [2], Т. Бушуєва [3], О. Белова [1], О. Скрипченко [6], Л. Долинська [6], Т. Савченко [5] та інші. У своїх працях науковці трактують увагу не як окремий психічний процес, а як характеристику перебігу психічних процесів, що проявляється у спрямованості та зосередженості свідомості на об'єктах чи явищах і супроводжується підвищенням сенсорної, інтелектуальної та рухової активності.

Українські вчені, такі як О. Скрипченко та Н. Чепелева, у своїх працях неодноразово наголошували на важливості розвитку пізнавальних процесів, зокрема уваги, для формування повноцінної навчальної діяльності. Вони підкреслюють, що довільна увага починає формуватися на етапі молодшого шкільного віку, коли дитина вчиться свідомо керувати своєю увагою, спрямовувати її на виконання навчальних завдань і утримувати її протягом тривалого часу [6].

У роботах Ж. Піаже (хоча він і не фокусувався виключно на увазі, його теорії когнітивного розвитку закладають основу для розуміння того, як увага інтегрується в ширші когнітивні структури) підкреслюється стадійність розвитку дитини, де кожен новий етап характеризується якісними змінами в мисленні та сприйнятті, що опосередковано впливає на можливість уваги [11]. Сучасні когнітивні психологи, такі як Д. Канеман, у своїх дослідженнях когнітивних упереджень та систем мислення опосередковано торкаються теми обмеженості та розподілу уваги, що може бути екстрапольовано на особливості функціонування уваги в дітей [8]. Важливими є також дослідження, що стосуються виконавчих функцій, до яких належить і увага, що проводять такі вчені, як А. Міцкевич та М. Познер, які досліджують нейрофізіологічні основи уваги та її розвиток [12].

Останні дослідження вказують на зростаючу увагу до нейробіологічних корелятивів уваги в дітей. Сучасні методи нейровізуалізації дозволяють ученим відстежувати зміни в мозковій активності під час виконання завдань, що вимагають концентрації та переключення уваги. Ці дослідження допомагають краще зрозуміти, які саме мозкові структури залучаються до процесів уваги на різних етапах розвитку та які чинники можуть впливати на їхнє функціонування. Розуміння цих механізмів відкриває нові перспективи для розробки цілеспрямованих інтервенцій, що можуть покращити увагу в дітей з труднощами в навчанні.

Крім того, значна увага приділяється вивченню факторів, що впливають на розвиток уваги в молодших школярів. Дослідники активно вивчають вплив технологій, таких як смартфони, планшети (електронні гаджети), на здатність дітей до концентрації та тривалого зосередження. Деякі роботи вказують на потенційні ризики, пов'язані з надмірним використанням гаджетів, тоді як інші зосереджуються на можливостях їхнього використання для розвитку певних аспектів уваги. Також розглядається роль соціального середовища, сімейного виховання та педагогічних підходів у формуванні стійкості та переключення уваги, підкреслюючи важливість комплексного впливу на цей пізнавальний процес.

Аналіз публікацій показує, що на початку навчання в школі домінує мимовільна увага, яка викликається яскравими, емоційно значущими або незвичними об'єктами. Однак для успішного навчання необхідне формування довільної уваги, що вимагає значних зусиль та вольового контролю. Процес розвитку уваги тісно пов'язаний з розвитком інших психічних процесів – *сприйняття, пам'яті, мислення, мовлення*, а також з формуванням *саморегуляції та довільної поведінки*.

Метою статті є аналіз та узагальнення психологічних особливостей розвитку уваги в здобувачів початкової освіти, виходячи з існуючих теоретичних підходів та досліджень, з метою визначення ключових аспектів, що потребують уваги педагогів та психологів для оптимізації навчального процесу.

Виклад основного матеріалу. *Увага* – це особлива форма психічної діяльності, яка виявляється у спрямованості і зосередженості свідомості на вагомих для особистості предметах, явищах навколишньої дійсності або власних переживаннях [4].

Майкл Познер описує *увагу* як *систему* – нейронні механізми, які дають змогу відбирати інформацію для свідомої обробки, тобто забезпечують селективність і контроль обробки стимулів. На його думку, увага включає кілька взаємопов'язаних функцій орієнтування, підтримання стану настороженості та виконавчий контроль, що дає змогу ефективно регулювати пізнавальні процеси та поведінку [10].

Розвиток уваги в здобувачів початкової освіти характеризується якісними змінами в її властивостях: *обсязі, стійкості, розподілі, переключенні та концентрації*. Ці властивості не розвиваються ізольовано, а взаємопов'язані та взаємозумовлені, формуючи цілісну систему уваги.

Обсяг уваги (span of attention) – це кількість однорідних об'єктів, які можуть бути сприйняті одночасно і чітко. У молодших школярів обсяг уваги поступово збільшується. На початку навчання в першому класі дитина може утримувати в полі уваги від 3 до 5 елементів, що значно менше, ніж у дорослої людини. Це означає, що з демонстрації великої кількості інформації одночасно дитина може сприйняти лише невелику її частину. Наприклад, якщо вчитель показує картки з 10 різними зображеннями і просить назвати їх, першокласник, імовірно, назве лише декілька з них. З віком і під впливом цілеспрямованого навчання, а також внаслідок розвитку когнітивних стратегій (наприклад, групування інформації), ця здатність зростає. Розширення обсягу уваги є критично важливим для сприйняття складних навчальних інструкцій, розуміння багатокомпонентних завдань (наприклад, текстових задач, де необхідно врахувати декілька умов) та інтеграції нової інформації. Ефективне навчання вимагає, щоб навчальний матеріал подавався порціями, що відповідають поточному обсягу уваги дитини, поступово збільшуючи складність і кількість елементів [7].

Стійкість уваги (sustained attention) – це властивість, яка полягає в тривалому утриманні уваги на предметі чи якійсь діяльності. Вона визначається тривалістю зосередженої та інтенсивної уваги [6]. У молодших школярів стійкість уваги ще недостатньо висока. Зазвичай, для першокласників вона становить близько 10–15 хв, після чого вони починають відчувати втому і потребують зміни діяльності або короткої перерви. Вони легко відволікаються на сторонні подразники – шум за вікном, розмову однокласників, яскраві предмети на столі. Це пов'язано з тим, що їхня нервова система ще не повністю сформована, а процеси збудження переважають над процесами гальмування. Крім того, низька стійкість уваги може бути зумовлена недостатньо сформованою внутрішньою мотивацією до навчання. Однак у процесі навчання та виховання, через формування пізнавального інтересу, розвитку волевих якостей та усвідомлення важливості завдання, стійкість уваги поступово зростає [1]. Важливу роль відіграє цікавість до завдання, новизна матеріалу, емоційна забарвленість, а також розуміння значення виконуваної роботи для досягнення певної мети.

Розподіл уваги (divided attention) – це здатність одночасно утримувати в полі уваги декілька об'єктів або виконувати декілька видів діяльності. Ця властивість уваги є однією з найскладніших для розвитку в молодшому шкільному віці. Дітям важко одночасно слухати вчителя і робити записи в зошиті або виконувати завдання, яке вимагає одночасного використання кількох навичок (наприклад, читати текст і одночасно виділяти в ньому головні слова). Це пов'язано з тим, що когнітивні ресурси дітей молодшого шкільного віку ще обмежені, і вони схильні до послідовної, а не паралельної обробки інформації [6]. Формування розподілу уваги вимагає великої практики, автоматизації базових навичок (наприклад, читання, письма), що дозволяє вивільнити ресурси уваги для виконання більш складних, багатокомпонентних завдань. Ефективні вправи для розвитку розподілу уваги включають ті, що вимагають одночасного виконання двох простих дій, наприклад, лічба та одночасне малювання простих фігур.

Переключення уваги (attention shifting) – це швидкість і легкість переходу уваги від одного об'єкта або виду діяльності до іншого. У молодших школярів ця функція також знаходиться на етапі формування. Вони можуть відчувати труднощі в швидкому переключенні з одного навчального завдання на інше, особливо якщо попереднє завдання було емоційно насиченим або складним. Наприклад, після захопливої гри дітям може бути важко одразу перейти до монотонного виконання письмового завдання. Повільне переключення уваги може призвести до затримки у виконанні завдань і зниження темпу роботи на уроці. Розвиток гнучкості уваги, що дає змогу швидко реагувати на зміни в освітньому середовищі, є важливим для адаптації до динамічного темпу уроку, коли необхідно швидко змінювати вид діяльності (наприклад, від слухання до письма, від читання до обговорення). Вправи, що стимулюють швидке переключення між різними типами завдань, можуть сприяти розвитку цієї властивості.

Концентрація уваги (attention concentration) – це інтенсивність або ступінь зосередження уваги на об'єкті чи діяльності, що відображає її відсутність розсіювання. Вона пов'язана з обсягом інформації, яка одночасно знаходиться в чіткому фокусі свідомості, і стійкістю до зовнішніх та внутрішніх подразників. У молодших школярів концентрація уваги ще не досягає високого рівня і може коливатися залежно від зовнішніх (шум, рух) і внутрішніх (втома, голод, емоційний стан) факторів. Дітям важко тривалий час

підтримувати високий рівень концентрації, особливо на нецікавому для них матеріалі. Здатність до глибокої концентрації є ключовою для розв'язання складних пізнавальних завдань, що вимагають тривалого аналізу та синтезу інформації, таких як розв'язання математичних прикладів з кількома діями, написання творів або виконання завдань, що вимагають деталізації. Розвиток концентрації вимагає формування самоконтролю та вміння ігнорувати відволікаючі фактори.

Важливою складовою розвитку уваги є формування довільності. Довільна увага з'являється як результат цілеспрямованої діяльності, контролю над поведінкою та усвідомленої регуляції власної психічної активності. У молодших школярів довільність уваги пов'язана з розвитком мовлення, здатністю планувати власну діяльність та регулювати її відповідно до поставленої мети. Усвідомлене управління увагою дозволяє дитині не лише виконувати завдання, але й оптимізувати процес навчання, що підвищує якість засвоєння матеріалу.

Численні психологічні дослідження доводять, що розвиток уваги в молодших школярів відбувається нерівномірно й індивідуально. На швидкість та ефективність розвитку впливають як біологічні фактори (зрілість нервової системи, рівень когнітивного розвитку), так і соціально-педагогічні (структура уроків, педагогічні методи, підтримка дорослих, мотивація дитини). Важливе значення має також індивідуальний досвід дитини та її психологічні особливості, такі як темперамент, рівень емоційної стійкості та саморегуляції.

Під час навчальної діяльності розвиваються не лише базові властивості уваги, а і її функціональні аспекти: *спостережливість, розпізнавання, вибіркове сприймання, контроль над відволіканнями*. Використання різноманітних навчальних методів, ігрових і творчих завдань, інтерактивних вправ сприяє активізації уваги, підвищенню її стійкості та концентрації. Особливо ефективним є поєднання вербальних, візуальних та практичних форм роботи, що стимулює різні сенсорні канали і забезпечує комплексний розвиток уваги.

Розвиток уваги тісно пов'язаний із розвитком інших когнітивних функцій: *пам'яті, мислення, сприймання та мовлення*. Так, для ефективного запам'ятовування інформації дитина повинна утримувати її у фокусі уваги; для виконання логічних операцій необхідне перемикання уваги між окремими етапами завдання; для творчої діяльності – здатність одночасно зосереджуватися на деталях і відволікатися від несуттєвого.

Таким чином, увага в здобувачів початкової освіти є системною психічною функцією, розвиток якої визначає успішність навчання та загальний рівень когнітивного розвитку дитини. Формування її властивостей потребує систематичної педагогічної роботи, урахування індивідуальних особливостей дітей, застосування інтерактивних, ігрових та диференційованих методів навчання. Адекватний розвиток уваги забезпечує не лише ефективність виконання навчальних завдань, а й розвиток самостійності, відповідальності, здатності до планування та контролю власної діяльності, що є фундаментом подальшого навчання та адаптації дитини в соціальному середовищі.

Наведені особливості розвитку уваги в молодших школярів є результатом комплексної взаємодії біологічних, психологічних та соціальних факторів. З нейрофізіологічної точки зору, мозок дитини продовжує активно розвиватися, формуються лобні частки кори головного мозку, які відповідають за планування, контроль та саморегуляцію, що безпосередньо впливає на розвиток довільної уваги [12]. Цей процес не є лінійним і може мати індивідуальні відмінності в кожній дитині, що пояснює різні темпи формування уваги в школярів одного віку. Зміцнення нейронних зв'язків і мієлінізація нервових волокон забезпечують зростання швидкості обробки інформації та покращення координації мозкових функцій, що є необхідними передумовами для підвищення обсягу, стійкості та концентрації уваги.

Перехід від дошкільного до молодшого шкільного віку пов'язаний зі зміною провідної діяльності – від ігрової до навчальної. Навчальна діяльність вимагає від дитини нового рівня організації уваги, здатності до вольових зусиль, уміння підкорятися правилам і інструкціям. Важливу роль відіграє формування внутрішнього плану дій, що дозволяє дитині свідомо керувати своєю увагою, планувати послідовність дій для досягнення навчальної мети та контролювати хід її виконання [6]. Розвиток мовлення також відіграє ключову роль у формуванні довільної уваги, оскільки дитина починає використовувати мовлення для самоінструкції та саморегуляції, що допомагає їй зосередитися на завданні та ігнорувати відволікаючі фактори. Цей процес тісно пов'язаний із розвитком виконавчих функцій (executive functions), які включають робочу пам'ять, когнітивну гнучкість та інгібіторний контроль, що є основою для ефективного управління увагою [12].

Соціальний контекст, а саме, організація навчального процесу, ставлення вчителя, взаємодія з однолітками, також суттєво впливають на розвиток уваги. Сприятливе освітнє середовище, що стимулює пізнавальний інтерес, надає можливості для самостійної діяльності та розвитку самоконтролю, сприяє ефективному формуванню всіх властивостей уваги. Важливу роль відіграє також зворотний зв'язок від учителя та батьків, який допомагає дитині усвідомити свої успіхи та помилки в підтримці уваги та мотивує до подальших зусиль. Необхідно враховувати індивідуальні відмінності в темпах розвитку уваги у дітей, що вимагає диференційованого підходу в педагогічній практиці та створення індивідуальних освітніх траєкторій,

які враховують не лише вікові норми, але й унікальні особливості кожної дитини. Сучасні дослідження також підкреслюють важливість емоційної регуляції (emotional regulation) у розвитку уваги, оскільки високий рівень тривоги або стресу може значно знижувати здатність до зосередження та стійкості уваги.

Для педагогів і психологів практично значущим є системне стимулювання всіх властивостей уваги, що забезпечує гармонійний розвиток когнітивних функцій та підвищує ефективність навчальної діяльності дітей молодшого шкільного віку. Це передбачає комплексний підхід, який охоплює кілька рівнів організації навчального процесу та використання різноманітних педагогічних методів:

1. Використання завдань різної складності та тривалості для розвитку обсягу та стійкості уваги.

Для розвитку обсягу уваги доцільно поступово ускладнювати навчальні завдання, починаючи від коротких та простих вправ і переходячи до більш комплексних завдань, що потребують одночасного опрацювання кількох елементів інформації. Стійкість уваги формується через регулярне виконання завдань протягом певного часу, при цьому важливо враховувати індивідуальні можливості дитини та її пізнавальні потреби. Наприклад, виконання послідовних серій завдань або триваліших завдань із проміжними паузами стимулює концентрацію та витривалість уваги.

2. Організація навчальної діяльності, що поєднує слухання, спостереження та практичне виконання, для розвитку розподілу уваги. Розподіл уваги формується в процесі одночасної роботи з кількома джерелами інформації. Для цього педагог може використовувати комбіновані методи навчання: пояснення нового матеріалу під час демонстрації ілюстрацій або відео, одночасне виконання практичних завдань і контроль усного пояснення. Такий підхід допомагає дитині тренувати здатність концентруватися на кількох аспектах діяльності одночасно, підвищує ефективність сприйняття та запам'ятовування інформації.

3. Виконання вправ на переключення та адаптацію до нових умов для формування навичок переключення уваги. Переключення уваги є критично важливим для адаптації до швидкозмінних умов навчальної діяльності. Для його розвитку педагог може використовувати вправи, що передбачають швидку зміну видів діяльності, чергування завдань або роботи за різними правилами. Наприклад, учням можна пропонувати спершу виконати завдання на письмі, а потім швидко переключитися на завдання усного характеру або на групову діяльність. Такі вправи сприяють тренуванню виконавчих функцій, підвищують гнучкість мислення та готовність до адаптації в різних навчальних ситуаціях.

4. Включення інтерактивних та творчих завдань для підтримки концентрації та мотивації. Концентрація уваги тісно пов'язана з мотивацією та інтересом дитини. Інтерактивні та творчі завдання стимулюють активну участь учнів у процесі навчання, підтримують емоційний та пізнавальний інтерес, що безпосередньо впливає на здатність зосереджуватися. До таких завдань належать творчі проекти, ігрові вправи, експериментальні дослідження, групові обговорення та використання сучасних цифрових технологій. Вони дозволяють дитині активно контролювати власну діяльність, формувати самостійність у прийнятті рішень та розвивати довільну увагу.

Загалом системне стимулювання всіх властивостей уваги передбачає поєднання теоретично обґрунтованих прийомів з практичними методами навчання, що відповідають віковим та індивідуальним особливостям дітей. Такий підхід дає змогу педагогам і психологам не лише покращити показники уваги, а й забезпечити розвиток інших когнітивних функцій – пам'яті, мислення, мовлення, що в комплексі формує успішну пізнавальну діяльність та соціальну адаптацію учнів.

Висновки. Розвиток уваги в здобувачів початкової освіти є складним і багатогранним процесом, що охоплює якісні зміни в обсязі, стійкості, розподілі, переключенні та концентрації. На цьому етапі довільна увага поступово витісняє мимовільну, що є критично важливим для успішного навчання та адаптації до шкільного життя. Незважаючи на природний розвиток, формування повноцінної уваги вимагає цілеспрямованої педагогічної підтримки та створення відповідних умов. Ефективний розвиток уваги в молодших школярів є фундаментом для формування інших вищих психічних функцій, таких як пам'ять, мислення та мовлення, а також для розвитку саморегуляції та успішної соціалізації.

Оптимізація розвитку уваги в молодших школярів повинна базуватися на врахуванні вікових особливостей, індивідуальних відмінностей та комплексного підходу. Це включає використання дидактичних ігор, вправ на розвиток різних властивостей уваги, формування мотивації до навчання, а також створення сприятливого психологічного клімату в класі. Важливо, щоб педагоги використовували різноманітні методичні прийоми, які допомагають утримувати увагу дітей, такі як чергування видів діяльності, використання наочності, інтерактивних завдань та заохочення до активної участі. Крім того, необхідно приділяти увагу розвитку метакогнітивних навичок, тобто здатності дитини усвідомлювати та керувати своєю увагою, що є важливим кроком до самостійного навчання.

Подальші дослідження в цій сфері повинні зосереджуватися на розробці та апробації інноваційних методик та програм, спрямованих на ефективне формування уваги в контексті сучасних освітніх викликів. Особливу увагу слід приділити вивченню впливу цифрових технологій на розвиток уваги в молодших

школярів, а також розробці рекомендацій щодо їх безпечного та ефективного використання в освітньому процесі. Також перспективним напрямом є дослідження можливостей застосування індивідуалізованих підходів до розвитку уваги, ураховуючи нейробіологічні та психологічні особливості кожної дитини, що дасть змогу максимально розкрити її потенціал.

Список використаної літератури

1. Белова О. Особливості розвитку уваги та пам'яті у дітей молодшого шкільного віку з нормальним та порушеним мовленням. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*, 2019 (11). URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2011-11.%p> (дата звернення: 05.09.2025).
2. Божук С. Психолого-педагогічні умови розвитку пізнавального інтересу молодших школярів. *Актуальні питання дошкільної та початкової освіти*. Кривий Ріг, 2019. Вип. 2. С. 124–127.
3. Бушуєва Т. В., Авер'янова А. М. Когнітивний стиль та властивості уваги особистості. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*, 2020. Вип. 11 (56). С. 36–46.
4. Мацко Л. А., Прищак М. Д. Основи психології та педагогіки : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2009. 158 с.
5. Савченко Т. Л. Сутність уваги, уважливості і спостережливості як індивідуальних рис особистості. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2010. Вип. 10, Т. V. С. 205–210.
6. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін. Загальна психологія. Київ : Каравела. 2009. 464 с.
7. Baddeley A. Working Memory: Theories, Models, and Tasks. *Psychology Press*. 2012. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-120710-100422>.
8. Kahneman D. Thinking, Fast and Slow. Farrar, Straus and Giroux. 2011. 512 p.
9. Pashler H. The Psychology of Attention. MIT Press. 1998. 530 p. URL: <https://archive.org/details/psychologyofatte0000pash/page/n3/mode/2up> (дата звернення: 15.09.2025).
10. Petersen S. E., Posner M. I. The Attention System of the Human Brain 20 Years After. *Annual Review of Neuroscience*. 2012. Vol. 35. P. 73–89. DOI: 10.1146/annurev-neuro-062111-150525. URL: https://e-tarjome.com/storage/btn_uploaded/2020-07-27/1595832414_10994-etarjome%20English%20.pdf (дата звернення: 06.09.2025).
11. Piaget J. The Origins of Intelligence in Children. New York : International Universities Press. 1952. 442 p. URL: https://sites.pitt.edu/~strauss/origins_r.pdf (дата звернення: 06.06.2025).
12. Posner M. I., Rothbart M. K. Educating the Human Brain. *American Psychological Association*. 2007. DOI: <https://doi.org/10.1037/11519-000>.
13. Posner M.I. Psychobiology of attention. *Handbook of Psychobiology* / M. Gazzaniga; C. Blakemore. New York : Academic; 1975. P. 441–80.

PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF ATTENTION DEVELOPMENT IN PRIMARY EDUCATION SEEKERS

Vyshnyk Olha

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Pedagogy and Psychology of Primary Education
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. The development of attention in primary school students is a critical component of cognitive maturation and overall psychological development. Attention serves as a fundamental mechanism underlying the ability to process information, regulate behavior, and engage in purposeful learning activities. At the early stages of formal education, children experience significant qualitative changes in the characteristics of attention, including span, stability, distribution, shifting, and concentration. This period is particularly important for the transition from predominantly involuntary attention to voluntary attention, which lays the foundation for self-regulated and goal-directed cognitive activity. Despite the importance of attention for learning and personal development, systematic studies addressing the psychological features of its development in primary school children remain limited, highlighting the need for comprehensive research in this domain.

Purpose. This study aims to analyze and systematize the psychological characteristics of attention development in primary school students, emphasizing its key role in learning and cognitive functioning. The study seeks to identify critical factors influencing attention formation and provide practical recommendations for educators and psychologists to optimize the development of attentional processes in children.

Methods. The study employs a theoretical-analytical approach, based on the review and synthesis of existing research in developmental, educational, and cognitive psychology. Key sources include empirical and theoretical studies addressing the characteristics and mechanisms of attention in early childhood and primary school-aged children. Comparative analysis of these studies allows for the identification of interrelated factors contributing to attention development, including neurophysiological, psychological, and social determinants.

Results. Analysis of the literature demonstrates that attention development in primary school students is a multifactorial process. Neurophysiological factors include the maturation of the prefrontal cortex, which supports executive functions such as planning, monitoring, and self-regulation. Psychological factors involve changes in the

leading type of activity from play-based to learning-focused, the formation of an internal action plan, and the gradual acquisition of voluntary control over attentional processes. Social factors encompass the influence of the educational environment, teacher guidance, and peer interactions. The properties of attention span, stability, distribution, shifting, and concentration are interconnected and develop synergistically. The development of voluntary attention is a particularly important milestone, enabling children to engage in purposeful learning, adapt to task requirements, and sustain cognitive effort over time.

Originality. The novelty of the study lies in its integrated perspective on attention development as a complex interaction of neurophysiological, psychological, and social factors. Unlike previous studies focusing on isolated properties of attention, this research emphasizes the systemic nature of attention development, its interdependence with other cognitive functions, and the role of deliberate pedagogical support in optimizing attentional processes. The study also highlights the necessity of considering individual differences among children, which are essential for designing differentiated educational strategies.

Conclusion. Effective development of attention in primary school students requires a targeted pedagogical approach that integrates neurocognitive insights with practical teaching strategies. Educators should implement tasks of varying complexity and duration, combine auditory, visual, and practical activities to train attention distribution, and incorporate exercises to enhance attentional shifting and concentration. Differentiated instruction tailored to individual capabilities, combined with supportive learning environments, is crucial for fostering self-regulated and purposeful cognitive activity. Further research is needed to examine the impact of modern technologies on attention development and to develop adaptive methods for enhancing attentional skills in diverse learning contexts.

Keywords: attention, primary school age, voluntary attention, involuntary attention, attention span, attentional stability, attention distribution, attentional shifting, concentration, cognitive development, executive functions, neurophysiological basis, self-regulation, educational environment.

References

1. Belova, O. (2019). *Features of attention and memory development in primary school children with typical and impaired speech*. Problems of Modern Psychology, 11. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2011-11.%p>
2. Bozhuk, S. (2019). *Psychological and pedagogical conditions for the development of cognitive interest in primary school children*. Current Issues of Preschool and Primary Education, 2, 124–127.
3. Bushuieva, T. V., & Averianova, A. M. (2020). *Cognitive style and properties of personal attention*. Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series 12 Psychological Sciences, 11(56), 36–46.
4. Matsko, L. A., & Pryshchak, M. D. (2009). *Fundamentals of psychology and pedagogy*. Vinnytsia National Technical University.
5. Savchenko, T. L. (2010). *The essence of attention, attentiveness, and observation as individual personality traits*. Current Problems of Psychology, 5(10), 205–210.
6. Skrypchenko, O. V., Dolynska, L. V., Ohorodniichuk, Z. V., et al. (2009). *General psychology*. Karavela.
7. Baddeley, A. (2012). *Working memory. Theories, models, and tasks*. Psychology Press. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-120710-100422>
8. Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. Farrar, Straus and Giroux.
9. Pashler, H. (1998). *The psychology of attention*. MIT Press. <https://archive.org/details/psychologyofatte0000pash/page/n3/mode/2up>
10. Petersen, S. E., & Posner, M. I. (2012). *The attention system of the human brain twenty years after*. Annual Review of Neuroscience, 35, 73–89. <https://doi.org/10.1146/annurev-neuro-062111-150525>
11. Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. International Universities Press. https://sites.pitt.edu/~strauss/origins_r.pdf
12. Posner, M. I., & Rothbart, M. K. (2007). *Educating the human brain*. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/11519-000>
13. Posner, M. I. (1975). Psychobiology of attention. In M. Gazzaniga & C. Blakemore (Eds.), *Handbook of psychobiology* (pp. 441–480). Academic Press.

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 30.07.2025 р.
Прийнято редакцією 30.08.2025 р.
Опубліковано 30.12.2025 р.